

Intenzivni tečaj slovenskega jezika za otroke priseljence: pozitivne spremembe in nadaljnji izzivi vključevanja v 21. stoletju

Marijanca Ajša Vižintin

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije; Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko, Slovenija, vizintin@zrc-sazu.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/um.ff.12.2022.20>

ISBN: 978-961-286-669-3

Prispevek obravnava napredek na področju vključevanja otrok priseljencev v slovenskih osnovnih in srednjih šolah v obdobju 2015–2020. Razviti in izdani so bili učni načrti in didaktično gradivo za različne starostne stopnje otrok za poučevanje slovenščine kot drugega in tujega jezika. Prenovljena zakonodaja predpisuje intenzivni tečaj slovenščine v začetnem obdobju po vključitvi, uzakonjen je individualni program oz. osebni izobraževalni načrt. Znanje jezika okolja in učnega jezika je temeljni kamen vključevanja, a potreben je tudi razvoj medkulturne vzgoje in izobraževanja: v šolah, ki vključujejo otroke priseljence; na univerzah, ki izobražujejo bodoči pedagoški kader; v vsebinah učnih načrtov in gradiv, ki odsevajo raznoliko družbo in spodbujajo razvoj medkulturne pedagogike.

Ključne besede: otroci priseljenci, migranti, migrantke, tečaj slovenščine, individualni program, medkulturna zmožnost, medkulturna vzgoja in izobraževanje.

There was progress made in the field of inclusion of migrant children in primary and upper-secondary schools in Slovenia in 2015–2020. A new curriculum for teaching Slovene as a second and foreign language and didactic materials for different ages of children were developed and published. According to the new legislation, intensive language courses are to be held in schools in the first months after integration and an individual programme is planned for each student. Learning the language of the environment and the language of instruction in school is the first step of inclusion, but intercultural education has to be developed, as well. Intercultural and integration issues need to be addressed in schools that include migrant children, at universities that educate future teachers, and in teaching material that reflect the diverse society and support the development of intercultural pedagogy.

Keywords: migrant children, Slovene language course, individual program, intercultural competence, intercultural education.

1 Uvod

V obdobju 2015–2020 je prišlo v Sloveniji do prelomnic, ki pomembno vplivajo na uspešnejše vključevanje otrok priseljencev v slovenske osnovne in srednje šole, začeni z učenjem jezika okolja in učnega jezika. Za uspešno učenje jezika je nujno izpolniti nekaj predpogojev, npr. učni načrti za poučevanje slovenščine kot drugega in tujega jezika (SDTJ) za različne starostne stopnje; cenovno ugodno, prosto dostopno in različni starosti primerno didaktično gradivo; jasna merila o ravni znanja, potrebni za vključitev v redni vzgojno-izobraževalni proces; zakonodajna ureditev intenzivnih tečajev; pedagoški kader, ki je usposobljen za poučevanje SDTJ. Če primerjamo stanje danes s stanjem pred letom 2015 (Knez 2009; 2012; Stabej 2005, 2010; Vižintin 2014), se je našteto izboljšalo. Poleg strategij, smernic, modelov in priporočil za vključevanje (*Strategija 2007, Smernice 2009*;¹ Vižintin 2014, 2017; Jelen Madruša 2015; Rutar idr. 2018) je prišlo do zakonsko obvezujočih sprememb: uzakonila se je intenzivna oblika tečaja SDTJ v osnovni in srednji šoli.

Intenzivni začetni tečaj jezika je temelj, a z njim se (Knez 2019: 440) »razvijanje sporazumevalne zmožnosti ne zaključí, ampak šele začne«. Pa ne le razvijanje sporazumevalne zmožnosti, tudi večletni proces vključevanja se z intenzivnim tečajem slovenščine šele začne. V medkulturnem modelu vključevanja otrok priseljencev sodi intenzivni tečaj slovenščine, na katerega se osredotoča ta prispevek, v sistemsko podporo, v enega izmed sedmih kriterijev vključevanja: medkulturnost kot pedagoško-didaktično načelo, sistemsko podpora, razvoj medkulturne zmožnosti, večperspektivni kurikulum, medkulturni dialog, sodelovanje s starši priseljenci in z lokalno skupnostjo (Vižintin 2014, 2017). Priseljenci potrebujejo celostno podporo pri vključevanju. Ta je uspešnejša, če so izhodišča vzgoje in izobraževanja medkulturna, inkluzivna in individualizirana šola (Rey von Allmen 2011; Portera 2011; Layne, Tremion, Dervin 2015; Portera, Grant 2017; Ermenc 2007; Peček, Ermenc 2016; Ermenc, Štefanc, Mažgon 2020).

¹ Prenovljene *Smernice* (2009) so izšle 2011, 2012.

2 Učni načrti in didaktično gradivo za poučevanje slovenščine kot drugega in tujega jezika

Proces učenja jezika novega okolja za večino učečih se ni enostaven in traja nekaj let, tri do pet let za obvladanje jezika na stopnji konverzacije in štiri do sedem let za obvladanje jezika na akademski stopnji (Cummins 2006: 35). Koliko časa dejansko traja učenje jezika okolja, je odvisno do mnogih dejavnikov, mdr. od predznanja v maternem jeziku, od jezikovne bližine prvega in drugega jezika, od sposobnosti posameznika za učenje jezikov, od osebne motivacije, od podpore in možnosti za (brezplačno) učenje jezika okolja v sprejemni družbi. Če želimo, da bodo priseljeni otroci jezikovno samozavestni uporabniki slovenskega jezika, potrebujejo v začetnem obdobju po priselitvi ustrezno jezikovno podporo: kvalitetno, načrtovano in sistematično (Vižintin 2019). Temelj vključevanja v družbo je znanje jezika večinskega prebivalstva in jezika, v katerem poteka poučevanje; če se otroci priselijo na področje, kjer sta poleg slovenščine uradna jezika tudi italijanščina ali madžarščina, se učijo tudi tega jezika. Učni načrt za začetni pouk SDTJ za priseljene srednješolce in srednješolke, ki jim slovenščina ni materni jezik, je bil izdan leta 2010 (Knez idr. 2010), za priseljene osnovnošolke in osnovnošolce pa za vsa tri triletja leta 2020 (Knez idr. 2020a, 2020b, 2020c).

Mnoge učiteljice in učitelji so se v preteklosti soočali s pomanjkanjem gradiv za poučevanje SDTJ za otroke (Vižintin 2017: 213–215). V osnovnih in srednjih šolah so sami pripravljali svoja gradiva, redki so ga pripravili za objavo in izdali, npr. *Na poti k učenju slovenščine* (Jelen Madruša, Klančnik Kišasondi 2013).² Prilagajali so gradivo za odrasle, npr. *A, B, C ... 1, 2, 3, gremo* (Pirih Svetina, Ponikvar 2003 idr.)³ z angleškimi, nemškimi, italijanskimi navodili, dostopno tudi v albanščini (Pirih Svetina, Ponikvar 2011), ali gradivo, prvenstveno razvito za potomke, potomce slovenskih izseljenk in izseljencev po svetu, npr. *Poigraymo se slovensko* (Vučajnk, Upale, Kelner 2009 idr.).⁴

Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik na Univerzi v Ljubljani, ki v okviru svojih rednih dejavnosti izvaja začetno in nadaljevalno usposabljanje

² Učbenik in priročnik sta prosto dostopna na spletu.

³ Poleg naštetih gradiv za otroke ponuja Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik veliko različnih gradiv za odrasle za osnovno stopnjo (raven A1 in A2 po *Skupnem evropskem jezikovnem okviru*), nadaljevalno (B1, B2) in izpopolnjevalno (C1, C2) stopnjo (*Učbeniki in gradiva* 2021).

⁴ Priročnik je prosto dostopen na spletu.

za poučevanje SDTJ, je izdal tudi gradiva za otroke za poučevanje SDTJ. Že prej razvito in v obliki pdf dostopno gradivo (Vižintin 2017: 214) je od leta 2015 izdajano tudi v knjižni obliki in dostopno v knjigarnah po ugodnih cenah: za predšolske otroke in prvo triletje *Križ kraž* (Knez idr. 2015c idr.), za osnovno-, srednješolke in srednješolce *Čas za slovenščino 1, 2*, učbenika (Knez idr. 2015a, 2015b idr.) in delovna zvezka. Na voljo so učbeniki, delovni zvezki in priročniki, širijo se možnosti spletnega učenja, npr. *Stonline*, razvija se vedno več slikovnega gradiva, npr. *Slika jezika* (2010 idr.), ki je primeren za učenje SDTJ za različne starostne stopnje.

Čeprav se zdi najbolj običajno, da se učimo nov jezik z učnim gradivom v svojem maternem jeziku, je ta možnost pri priseljenkah, priseljencih v Sloveniji bolj izjema kot pravilo. Upoštevajoč dejstvo, da je v Slovenijo priseljenih in posledično v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem vključenih največ otrok iz Bosne in Hercegovine, Srbije, Kosova, Makedonije in Hrvaške (Knez 2012; Banjac 2015; Vižintin 2017, 2019) in da je to stalnica druge polovice 20. stoletja in začetka 21. stoletja, bi pričakovali, da bo (vsaj za otroke) na voljo gradivo v njihovih maternih jezikih, a jih še ni.⁵ Uporabni za dodatno gradivo za poučevanje SDTJ za mlajše otroke, upoštevajoč njihov materni jezik, so dvojezični slikovni slovarji, izdani pri založbi Skrivnost (Majcenovič Kline 2016 idr.) v slovenskem in albanskem ali angleškem, arabskem, francoskem, hrvaškem, italijanskem, kitajskem, madžarskem, makedonskem, nemškem, srbskem, ruskem, španskem, ukrajinskem jeziku, v kompletu z delovnim zvezkom. Povečuje se možnost izbire, upoštevajoč materni jezik, za odrasle, npr. gradivo *Slovenščina od A do Ž* (Lečič 2013 idr.)⁶ je na voljo v italijanskem, angleškem, nemškem in srbskem prevodu; gradivo *Pot do slovenščine 1* (Batista, Buršič 2017 idr.) je na voljo v italijanskem, ruskem in angleškem prevodu. V višjih razredih osnovne šole in v srednji šoli priporočam kot dodatno gradivo drobno knjižico z naslovom *Žepna slovenščina* (Alič idr. 2008 idr.). Gradivo je bilo (večinoma) prevedeno v okviru slovenskih lektoratov po svetu, do leta 2020 v angleški, madžarski, nemški, češki, slovaški, litovski, ruski, romunski, kitajski, japonski, nizozemski, italijanski, francoski, ukrajinski, poljski, portugalski, španski, bolgarski, hrvaški, srbski, makedonski in albanski jezik.

⁵ Največ gradiv za učenje SDTJ imajo med najpogosteje priseljenimi v Slovenijo v svojem maternem jeziku na voljo albansko govoreči (Vižintin 2017: 213).

⁶ Rada Lečič je razvila tudi drugo didaktično gradivo, s prilagoditvami uporabno tudi za otroke.

3 Intenzivni tečaj in osebni izobraževalni načrt oz. individualni program

Odločilne spremembe so se zgodile na zakonodajnem področju, saj so tako osnovno- kot srednješolski zakoni, pravilniki uzakonili intenzivni začetni tečaj jezika takoj po vpisu otroka.⁷ S tem se počasi zaključuje dolgoletno obdobje kaotičnega iskanja rešitev, kdaj in kako poučevati SDTJ (Vižintin 2017: 210–213), posledično se zmanjšujejo stiske tako priseljenih otrok kot njihovih učiteljic, učiteljev (Ermenc 2010; Bergoč 2011; Knez 2012). Glede na število novovpisanih otrok priseljencev, priseljenk so preko Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ) zagotovljena finančna sredstva za poučevanje SDTJ.

Od leta 2008 je za priseljene osnovnošolke, osnovnošolce omogočeno (največ) dveletno prilagojeno preverjanje in ocenjevanje znanja, določeno v *Pravilniku o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli* (2008), ki je bil posodobljen leta 2013 (UL RS 52/13) in v katerem najdemo tudi podlago za individualni načrt aktivnosti. Tečaj slovenščine je bil v *Zakonu v osnovni šoli* (1996) določen že prej, vključno s pravico do učenja maternega jezika⁸ – a šele leta 2019 je *Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole* (2019, člen 43c) natančno določil število ur in omogočil sistematizacijo delovnega mesta (od 1. 9. 2020).

Za učence tujce, učenke tujke, ki se v osnovno šolo vključijo v prvem ocenjevalnem obdobju, šola organizira dodatne ure slovenščine v skladu z naslednjimi merili: do 4 učenci, učenke – 120 ur za skupino, od 5 do 8 učencev, učenk – 160 ur za skupino, od 9 do 17 učencev, učenk – 180 ur za skupino. Če se v osnovno šolo do konca meseca oktobra tekočega šolskega leta prvič vključi devet ali več učencev tujcev oz. učenk tujk, lahko šola sistemizira delovno mesto strokovnega delavca v skladu z naslednjimi merili: od 9 do 17 učencev, učenk je delež delovnega mesta 0,25 %, od 18 do 26 učencev, učenk je 0,50 %; od 27 do 35 učencev, učenk je 0,75 % in

⁷ O tečaju slovenščine na Univerzi v Ljubljani za tuje študentke, študente, zdaj poimeno- vanem Leto plus, glej Pirih Svetina (2019).

⁸ 10. člen / (tuji državljani) / Otroci, ki so tuji državljani oziroma osebe brez državljanstva in prebivajo v Republiki Sloveniji, imajo pravico do obveznega osnovnošolskega izobra- ževanja pod enakimi pogoji kot državljani Republike Slovenije./Za otroke iz prejšnjega odstavka se organizira pouk maternega jezika in kulture v skladu z mednarodnimi pogodbami (*Zakon o osnovni šoli* 1996).

od 36 do 44 učencev, učenk je delež delovnega mesta 1 % (*Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole* 2019, člen 43c).

Za organizacijo tečaja SDTJ v srednjih šolah je pomemben *Pravilnik o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah* (UL RS 30/18), ki je začel veljati 1. 9. 2018. Za dijakinje, dijake določa obvezen intenzivni tečaj slovenščine v strnjeni obliki v prvi polovici šolskega leta po vpisu in osebni izobraževalni načrt. Po opravljenem tečaju dijakinja, dijak opravlja preizkus znanja slovenščine po *Skupnem evropskem jezikovnem okviru* na ravni A2. Za to raven naj bi tečaj slovenščine obsegal od 160 ur pri govoricah, govorkah bližnjih slovanskih jezikov do 320 ur pri govoricah, govorkah zelo oddaljenih jezikov (Knez idr. 2015a: 3, 2015b: 3).⁹ Toda novi *Pravilnik* (2018) ne upošteva starosti, maternega jezika ali jezikovnega predznanja, ampak določa število ur tečaja glede na število novovpisanih priseljenih srednješolk, srednješolcev: od 4 do 6 dijakov, dijakinj – 120 ur, od 7 do 12 dijakov, dijakinj – 160 ur, če je dijakov več kot 12, se na skupni obseg 160 ur za vsakega dijaka, dijakinjo doda 15 ur.

Tako je veljalo v šolskih letih 2018/2019, 2019/2020, torej dve šolski leti – v šolskem letu 2020/2021, s 1. 9. 2020, pa je že prišlo do sprememb. Izločena je možnost napotitve na drugo srednjo šolo, če ima šola do tri vpisane, *Pravilnik o spremembah Pravilnika o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah* (2020) pa določa:

Intenzivni tečaj slovenščine (v nadaljnjem besedilu: tečaj) šola izvaja po ustreznem programu v strnjeni obliki v prvem ocenjevalnem obdobju šolskega leta oziroma najdlje do konca januarja tekočega šolskega leta. [...] Tečaj se izvaja v naslednjem obsegu:

- od 3 dijaki, dijakinje – 90 ur,
- od 4 do 6 dijakov, dijakinj – 120 ur,
- od 7 do 12 dijakov, dijakinj – 160 ur.

Še vedno pa ostaja možnost, da srednja šola za dijakinje, dijake, ki so uspešno opravili preskus znanja na ravni A2, organizira dodatne ure slovenščine, če dijakinje, dijaki to želijo (do 35 ur oz. do 70 ur, če je dijakinj, dijakov več kot 24). Prav tako ostaja možnost, da se za dijakinje, dijake, ki niso uspešno

⁹ Ta izhodišča se upošteva tudi v *Predlogu programa dela z otroki priseljenci* (Rutar idr. 2018). V njem je obenem predstavljena optimalna možnost, ki presega obstoječo slovensko prakso: osnovnošolke, osnovnošolci v tretjem triletju in srednješolke, srednješolci bi morali (Rutar idr. 2018: 12) »doseči splošno jezikovno zmožnost v jeziku šolanja vsaj na ravni B1 (po *Skupnem evropskem jezikovnem okviru*), srednješolci pa celo na ravni B2, kar pomeni, da bi morali biti [...] izpostavljeni vsaj 500 (za doseganje ravni B1) oz. 1000 (za doseganje ravni B2) uram sistematičnega učenja slovenščine kot drugega jezika«.

opravili preskusa znanja na ravni A2, organizira dodatne ure slovenščine (do 70 ur; če je dijakinja, dijakov več kot 24, pa do 105 dodatnih ur).

Pravilnik o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah (2018) tudi določa, da tečaj izvaja, kdor izpolnjuje pogoje za učitelja, učiteljico slovenščine. Dodatne ure morajo izvajati zaposleni na šoli, na katero je dijak, dijakinja vpisan, vpisana (*Pravilnik* 2018, 5. člen, 5. odstavek), ni pa določeno, kdo izvaja intenzivni tečaj slovenščine v prvem ocenjevalnem obdobju šolskega leta oziroma najdlje do konca januarja. V manjši raziskavi (Vižintin 2019) na petih srednjih šolah iz štirih slovenskih regij (Obalno-kraška, Osrednje-slovenska, Podravska, Posavska) je sodelovalo sedem ljudi, od tega sta bili dve osebi zaposleni redno, pet oseb pa projektno oz. pogodbeno. Nujno bi bilo treba poiskati rešitev za sistematizacijo tega delovnega mesta in preseči razmere, ko slovenski (Rutar idr. 2018: 31) »šolski sistem tega trenutno finančno, pa tudi organizacijsko še ne zmore«. Potreba po sistematizaciji dela slovenistke, slovenista za poučevanje SDTJ je bila izpostavljena tudi na posvetu *Nove prakse večjezičnosti v inkluzivnem učnem okolju* (2019), na katerem je eden od srednješolskih ravnateljev, ravnateljic pojasnil okoliščine v svojem kolektivu: med štirimi na šoli zaposlenimi slovenistkami se nobena ni želela udeležiti dodatnega usposabljanja za poučevanje slovenščine kot drugega in tujega jezika niti prevzeti nadobremenitve poleg svojih rednih ur slovenščine. Za izvajanje intenzivnega tečaja slovenščine je ravnatelj najel zunanjo sodelavko, ki je na uro s strani MIZŠ financirana 11,94 €, kar je polovico redne postavke za učitelja mentorja, učiteljico mentorico oz. za izvajanje intenzivnega tečaja slovenščine ni priznana pedagoška ura s pripravo. Tečaj izvaja slovenistka, ki ima odprto samostojno podjetje in je prisiljena v tovrstno prekarno delo, saj nima redne zaposlitve.

Udeležba na intenzivnem tečaju slovenščine ne pomeni, da dijaki, dijakinje pri pouku manjkajo, ampak je to del prilagoditev v začetnem obdobju vključevanja, zapisanih v osebni izobraževalnem načrtu (*Pravilnik* 2018, 6. člen, 2. odstavek). Osebni izobraževalni načrt omogoča spremljanje napredka pri učenju jezika in vključevanju, odprto pa ostaja vprašanje, kdaj se tečaj izvaja, med poukom ali po njem. Nekatere srednje šole prilagodijo urnik, da se lahko tečaj izvaja med poukom, na drugih se morajo priseljene dijakinje in dijaki ter izvajalke, izvajalci intenzivnega tečaja slovenščine znajti sami (Vižintin 2019: 509): »Želim si, da bi v prihodnje vodstvo ne le na načelni ravni podpiralo naše izobraževanje priseljencev, ampak bi to pokazalo s konkretnimi dejanji – urnikom, v katerem bi bile za učitelje tečajnike dodeljene ure za poučevanje priseljencev, ne pa da imamo tečaje takrat, ko smo mi in dijaki prosti.«

4 Razvoj medkulturne vzgoje in izobraževanja – izzivi za vključujočo družbo

Raziskave iz Slovenije in drugih držav pričajo, da so učni načrti in učno gradivo evrocentrični in nacionalistični, da ne odražajo resnične raznolikosti družbe (znotraj posameznih držav) (Nieto, Bode 2008; Luciak, Khan Svik 2008; Bennett 2011; Hahl idr. 2015). Premalo se zavedamo, da imajo zapisane (in izgovorjene) besede svojo moč (Mikolič 2020). Učni načrti in učno gradivo večinoma predstavljajo le dosežke večinskega prebivalstva, medtem ko so (priznane) manjšine in priseljenke skupnosti nevidne, neprisotne. Še več: velikokrat zapisi o manjšinah ali priseljenih, če že niso nevidni, utrjujejo predsodke, namesto da bi jih presegali in prikazali njihov prispevek k razvoju družbe (Šabec 2016; Porič, Črnič 2021).

Menim, da se premalo upoštevajo družbeno-ekonomske razmere, ki ključno vplivajo na migracije, in da so premalo znani številčni podatki o izseljenih in priseljenih ter o njihovi izobrazbi (Vižintin 2019). Za številkami so ljudje, zato bi morali biti poleg števil pri odpiranju migracijskih vprašanj prisotni ljudje s svojimi življenjskimi zgodbami (Kalc, Milharčič Hladnik, Žitnik Serafin 2020). Premalo je znano, da npr. na množične ekonomske migracije vplivajo meddržavne pogodbe: na eni strani država, ki potrebuje t. i. delovno silo in nove mlade prebivalke in prebivalce, na drugi strani država, ki to lahko ponudi. Sporazum med Slovenijo ter Bosno in Hercegovino je bil podpisan leta 2012 (veljaven od 2013), med Zvezno republiko Nemčijo in Jugoslavijo pa 1968 (veljaven od 1969, Slovenija ga je nasledila) – upoštevajoč to dejstvo, lažje razumemo, zakaj se v Slovenijo priseljuje največ ljudi iz Bosne in Hercegovine ter zakaj Slovenke, Slovenci tako pogosto iščemo zaposlitvene možnosti ali karijerne priložnosti v Nemčiji. Tam ustanovljamo slovenska društva in organiziramo dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture, finančno podprt s strani Republike Slovenije (in prej Jugoslavije), da bi naše izseljenke, izseljenci ter njihovi otroci, (pra)vnukinje in (pra)vnuki še naprej ohranjali slovenski jezik in kulturo (Vižintin 2021). Še drugače povedano: večina evropskih držav potrebuje ljudi, da bi delali. A ljudje nismo le delovna sila, smo tudi očetje in matere, možje in žene, sinovi in hčere, ki pogrešamo svoje družinske članice, člane in želimo živeti skupaj.

Učiteljice in učitelji, ki učijo v osnovnih in srednjih šolah, bi morali poznati načela integracije kot dvosmernega procesa (Bešter 2007a, 2007b; Vižintin 2017: 27–52), inkluzije, medkulturne vzgoje in izobraževanja ter vsaj osnove delovanja in preseganja predsodkov, razvoja in spreminjanja

kulture in (sestavljene) identitete (Milharčič Hladnik 2011; Lukšič Hacin, Milharčič Hladnik, Sardoč 2011), značilnosti migracijskih pojavov, zgodovino svoje države na področju izseljevanja in priseljevanja itd. Tovrstno znanje bi morali pridobiti med rednim univerzitetnim izobraževanjem. Da bi lahko o tem poučevali v osnovnih in srednjih šolah, bi morale biti migracijske vsebine vključene v učne načrte in učno gradivo. Če tovrstne vsebine niso del predvidenega učnega načrta, jih v pouk vključujejo le posamezne učiteljice, učitelji z razvito medkulturno zmožnostjo, ki se sami trudijo razvijati medkulturno vzgojo in izobraževanje (Ermenc 2007; Vižintin 2018) in ki sami iščejo priročnike, primerne za obravnavo migracijskih tem z učenkami, učenci (npr. Toplak 2019; Mlekuž 2021). Prav tako bi potrebovali teoretično in praktično znanje o vključevanju, prilagojenem preverjanju in ocenjevanju, o pisanju in uresničevanju individualnega načrta.

Navkljub mnogim izzivom, ki ostajajo, menim, da vzgoja in izobraževanje stopata po poti vključevanja – česar ne bi mogli reči za politične odločitve, ki legitimirajo represivni aparat (Bučar Ručman 2016) in v letu 2021 zastrujejo pogoje vstopa in bivanja (*Predlagane spremembe Zakona o tujcih: zakon, ki razbija družine*, 2021). Pri tem ima svojo vlogo tudi znanost, ki ni le nema opazovalka in popisovalka razmer. S svojimi raziskavami, ugotovitvami, objavami vpliva na razvoj in prenos znanja v družbo (Rey von Almen 2011). O pozitivnem razvoju v Sloveniji priča vedno več diplomskih, magistrskih, doktorskih del pa tudi strokovnih in znanstvenih objav na temo vključevanja otrok priseljencev, priseljenk medkulturne vzgoje in izobraževanja. Toda namesto številnih nekajletnih projektov, četudi so odlični in spodbujajo razvoj medkulturne vzgoje in izobraževanja (npr. *Le z drugimi smo*,¹⁰ *Izzivi medkulturnega sobivanja*, oba 2016–2021), bi potrebovali sistemske in dolgoročne rešitve, določene v zakonodaji. Večjo vlogo pri vključevanju (in za to namenjena finančna sredstva) bi morale imeti lokalne organizacije, saj se ljudje vključujejo v

¹⁰ Projekt *Le z drugimi smo* (2016–2021), <https://lezdrugimismo.si/>, financirata Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije (MIZŠ) ter Evropski socialni sklad (ESS) je ponujal pet seminarjev: 1) Živeti raznolikost: vključevanje priseljencev, slovenščina in medkulturni dialog; 2) Ničelna toleranca do nasilja: izzivi in problemi; 3) Spoštljiva komunikacija in reševanje konfliktov; 4) Izzivi sodobne družbe in šola; 5) Medkulturni odnosi in integracija. Seminarji so bili za pedagoške delavke, delavce brezplačni. Na enem od 16-urnih seminarjev je sodelovalo 10.206 pedagoških delavk, delavcev v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah ter na ljudskih univerzah. Projekt sta izvajala ZRC SAZU in Pedagoški inštitut z zunanjimi sodelavkami, sodelavci. Vodja projekta *Le z drugimi smo* je bila Marina Lukšič Hacin, koordinatorka Marijanca Ajša Vižintin.

lokalno okolje. Univerze bi morale razvijati medkulturno zmožnost študentk in študentov, usposobiti bodoče učiteljice in učitelje za poučevanje v večjezičnih, večkulturnih in večverskih razredih – pa ne le študentke, študente pedagogike in andragogike. Medkulturno zmožnost bi bilo treba razvijati pri vseh, ki bodo nekoč poučevali v vzgojno-varstvenih ali vzgojno-izobraževalnih organizacijah. Potrebujemo pedagoške delavke in delavce, ki vedo, kako poteka vključevanje, in ki se zavedajo, da je prav vsak soodgovoren za vključevanje.

5 Zaključek

Za srednjo šolo je bil izdan učni načrt za začetni tečaj slovenščine leta 2010, za osnovno šolo (po triletjih) leta 2020. V letih 2009, 2010, 2013, predvsem pa po letu 2015 je bilo izdano raznoliko gradivo za poučevanje slovenščine za otroke priseljence, priseljenke, in sicer za različne starostne stopnje. Intenzivni tečaj jezika je omogočila spremenjena zakonodaja za osnovne in srednje šole, mdr. *Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole* (2019, člen 43c); *Pravilnik o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah* (2018), uzakonjen je bil osebni izobraževalni načrt oz. je bila s *Pravilnikom o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli* (2008; posodobljen 2013) omogočena zakonodajna podlaga za individualni načrt aktivnosti. Z njuno podporo se lažje spremlja napredek pri učenju jezika in vključevanju, določajo se prilagoditve pri poučevanju, ocenjevanju. Nekaj časa bo še minilo, da se bodo nove možnosti za intenzivni tečaj slovenščine in individualno podporo usidrale v šolski vsakdan, a temelji so postavljeni.

Potreben je razvoj večperspektivnih in medkulturnih učnih načrtov, gradiv ter nadaljnji razvoj medkulturne vzgoje in izobraževanja na univerzah, ki naj bi pripravili študentke, študente tudi na večjezične, večkulturne in večverske razrede. Na vsaki posamezni šoli bi morali biti zaposleni – na osnovnih in srednjih šolah – seznanjeni z izvajanjem intenzivnega tečaja slovenščine, ki je odgovornost slovenistke, slovenista, in s potekom večletnega procesa vključevanja, ki je odgovornost vseh.

Viri in literatura

Tjaša, Alič, 2008 idr. *Pocket Slovene = Žepna slovenščina*. Ljubljana: Centre for Slovene as a Second/Foreign Language at the Department of Slovene Studies, Faculty of Arts.

Živko BANJAC, 2015: Učenci priseljenci iz drugih držav v slovenskem šolskem sistemu. Branje združuje: z BDS že 20 let: zbornik Bralnega društva Slovenije. Ur. Veronika Rot Gabrovec. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 17–24.

Urban BATISTA, Iris BURŠIČ, 2017: Pot do slovenščine 1: učebnik dlja samostojatelj'nogo ubučenija slovenskomu jazyku s pojasnenijami na ruskom jazyke. Pivka: U. Batista.

Christine I. BENNETT, 2011: *Comprehensive Multicultural Education, Theory and Practice*. Boston: Allyn and Bacon.

Simona BERGOČ, 2011: Pismenost priseljeniških otrok: Politika vključevanja? *Razvijanje različnih pismenosti*. Ur. Mara Cotič, Vida Medved Udovič in Sonja Starc. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales. 153–161.

Romana BEŠTER, 2007a: Integracija in model integracijske politike. *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ur. Miran Komac. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 105–134.

–, 2007b: Model integracijske politike v odnosu do drugih modelov imigrantskih politik. *Razprave in gradivo* 53–54. 116–138.

Aleš BUČAR RUČMAN, 2016: Družbeno nadzorstvo in mednarodne migracije: analiza nadzorstva od globalne do lokalne ravni. *Dve domovini/Two Homelands* 43. 11–22.

Jim CUMMINS, 2006: *Language, power and pedagogy: bilingual children in crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.

Klara ERMENC S., 2007: Vzgoja za sožitje med različnimi možna le kot subverzivna dejavnost učitelja? *Zgodba o uspehu s priokusom grenkobe – diskriminacija v Sloveniji*. Ur. Silvo Devetak. Maribor: ISCOMET – Inštitut za etnične in regionalne študije. 62–69.

–, 2010: Med posebnimi pravicami in načelom interkulturalnosti. *Sodobna pedagogika* 2. 268–279.

Klara S. ERMENC, Damjan ŠTEFANC, Jasna MAŽGON, 2020: Challenges of differentiated and individualized teaching in vocational education: The case of Slovenia. *Problems of Education in the 21st Century* 78(5). 815–831. Dostopno na: <https://doi.org/10.33225/pec/20.78.815>; pridobljeno 29. 4. 2021.

Kaisa HAHN idr. (ur.), 2015: *Diversities and interculturality in textbooks: Finland as an example*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.

Izzivi medkulturnega sobivanja, 2016–2021. Ljubljana, Koper: ISA institut, Osnovna šola Koper. Dostopno na: <http://www.medkulturnost.si/>; pridobljeno 29. 4. 2021.

Mojca JELEN MADRUŠA (ur.), 2015: *Priročnik za izvajanje programa Uspešno vključevanje otrok priseljencev (UVOP)*. Ljubljana: ISA institut.

Mojca JELEN MADRUŠA, Vanja Klančnik Kišasondi, 2013: *Na poti k učenju slovenščine: učno gradivo za učence, ki jim slovenščina ni materni jezik*. Koper: Osnovna šola Koper.

Aleksej KALC, Mirjam MILHARČIČ HLADNIK, Janja ŽITNIK SERAFIN, 2020. *Doba velikih migracij na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Mihaela KNEZ, 2009: Jezikovno vključevanje (in izključevanje) otrok priseljencev. *Infrastruktura slovenščine in slovenistike, Obdobja* 28. Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 197–202.

–, 2012: Za koliko slovenščin(e) je prostora v naši šoli? *Jezik in slovstvo* 57/ 3–4, 47–62.

–, 2019: Priseljenci v slovenskih šolah: od prvih korakov do sistemskih rešitev. *Slovenski jezik in njegovi sosedje, Slovenski slavistični kongres, Novo mesto 2019*. Ur. Matej Šekli in Lidija Rezoničnik. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 438–440.

Mihaela KNEZ idr., 2010: *Učni načrt. Tečaj slovenščine za dijake tujce (70 ur)*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.

–, 2010 idr.: *Slika jezika: Slikovno gradivo za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

–, 2015a idr. *Čas za slovenščino 1. Učbenik za začetno učenje slovenščine kot drugega in tujega jezika za najstnike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

–, 2015b idr. *Čas za slovenščino 2. Učbenik za začetno učenje slovenščine kot drugega in tujega jezika za najstnike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

–, 2015c idr.: *Križ kraž. Učbenik za začetno učenje slovenščine kot drugega in tujega jezika za neopismenjene otroke*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

–, 2020a. *Učni načrt. Program osnovna šola. Začetni pouk slovenščine za učence priseljence. Prvo vzgojno-izobraževalno obdobje: 120–180 ur*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo.

–, 2020b. *Učni načrt. Program osnovna šola. Začetni pouk slovenščine za učence priseljence. Drugo vzgojno-izobraževalno obdobje: 120–180 ur*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo.

–, 2020c. *Učni načrt. Program osnovna šola. Začetni pouk slovenščine za učence priseljence. Tretje vzgojno-izobraževalno obdobje: 120–180 ur*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo.

Heidi LAYNE, Virginie TRÉMION, Fred DERVIN (ur.), 2015: *Making the most of intercultural education*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.

Rada LEČIČ, 2013: *Slovenščina od A do Ž. [Učbenik za začetnike] = Lo sloveno dalla A alla Ž. [Libro di testo per principianti]*. Cerkno: Gaya.

Le z drugimi smo, 2016–2021. Ljubljana: ZRC SAZU, Pedagoški inštitut. Dostopno na: <https://lezdrugimismo.si/>; pridobljeno 29. 4. 2021.

Mikael LUCIAK, Gabriele KHAN SVIK, 2008: Intercultural education and intercultural learning in Austria – critical reflections on theory and practice. *Intercultural Education* 19/6. 493–504.

Barbara MAJCENOVICH KLINE, 2016 idr.: *Slovensko-srbski slikovni slovar*. Hoče: Skrivnost.

Vesna MIKOLIČ, 2020. *Izrazi moči slovenskega jezika*. Koper, Ljubljana: Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Annales ZRS; Slovenska matica.

Mirjam MILHARČIČ HLADNIK (ur.), 2011: *IN-IN: življenjske zgodbe o sestavljenih identitetah*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Mirjam MILHARČIČ HLADNIK, Marina LUKŠIČ HACIN, Mitja SARDOČ (ur.), 2011: *Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Jernej MLEKUŽ, 2021: *ABCČČ migracij*. Ljubljana: Založba ZRC.

Sonia NIETO, Patty BODE, 2008: *Affirming diversity: the sociopolitical context of multicultural education*. Boston: Allyn & Bacon.

Nove prakse večjezičnosti v inkluzivnem učnem okolju, 2019: nacionalni posvet o strategijah vključevanja otrok priseljencev v izobraževanje: zbornik povzetkov (27. 5. 2019). Ljubljana: Pedagoški inštitut, Sirius, 11. Dostopno na: <https://www.pei.si/wp-content/uploads/2019/05/zbornikSIRIUS2019-1.pdf>; pridobljeno 29. 4. 2021.

Ela PORIČ, Aleš ČRNIČ, 2021. Reprezentacije islama in muslimanov v slovenskih osnovnošolskih učbenikih. *Dve domovini/Two Homelands* 53. 117–133. Dostopno na: <https://doi.org/10.3986/dd.2021.1.08>; pridobljeno 29. 4. 2021.

Mojca PEČEK, Klara S. ERMENC, 2016: Izobraževanje učiteljev za poučevanje v kulturno in jezikovno heterogenih oddelkih = Educating teachers to teach in culturally and linguistically heterogeneous classrooms. *Sodobna pedagogika* 67/2. 8–24, 8–25.

Nataša PIRIH SVETINA, 2019. Slovenščina za tujce na slovenski javni univerzi. *Slovenski jezik in njegovi sosedje, Slovenski slavistični kongres, Novo mesto 2019*. Ur. Matej Šekli in Lidija Rezončnik. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 448–450.

Nataša PIRIH SVETINA, Andreja PONIKVAR, 2003 idr.: *A, B, C --- 1, 2, 3, gremo: učbenik za začetnike na kratkih tečajih slovenščine kot drugega ali tujega jezika*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.

—, 2011: *A, B, C --- 1, 2, 3, gremo. Učbenik za govorce albanščine na začetnih tečajih slovenščine kot drugega ali tujega jezika. = Tekst mësimor për shqipfolësit në kurset fillestarë të sllovenishtes si gjuhë e dytë ose e huaj*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Agostino PORTERA, 2011. Intercultural and Multicultural Education: Epistemological and Semantic Aspects. *Intercultural and Multicultural Education: Enhancing Global Interconnectedness*. Ur. Carl A. Grant, Agostino Portera. New York, Oxon: Routledge. 12–30.

Agostino PORTERA, Carl A. GRANT (ur.), 2017: *Intercultural education and competences: challenges and answers for the global world*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.

Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole, 2019. Uradni list RS, 54/19.

Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli, 2008. Uradni list RS 73/08.

Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli, 2013. Uradni list RS 52/13.

Pravilnik o spremembah Pravilnika o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah, 2020. Uradni list RS 22/2020.

Pravilnik o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah, 2018. Uradni list RS 30/18.

Predlagane spremembe Zakona o tujcih: zakon, ki razbija družine, 2021 (12. 3. 2021). Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno na: <https://www.mirovni-institut.si/predlagane-spremembe-zakona-o-tujcih-zakon-ki-razbija-druzine/>; pridobljeno 29. 4. 2021.

Micheline REY-VON ALLMEN, 2011: The Intercultural Perspective and Its Development through Cooperation with the Council of Europe. *Intercultural and Multicultural Education: Enhancing Global Interconnectedness*. Ur. Carl A. Grant, Agostino Portera. New York, Oxon: Routledge. 33–48.

Sonja RUTAR idr., 2018: *Predlog programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja*. Ljubljana: ISA institut.

Slonline, Slovene learning online. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik. Dostopno na: <https://www.slonline.si/>; pridobljeno 29. 4. 2021.

Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah, 2009. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrte in šole, 2011, 2012. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Marko STABEJ, 2005: Kdo si, ki govoriš slovensko? *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Ur. Vesna Mikolič in Karin Marc Bratina. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 13–22.

– –, 2010: Protislovnost večjezičnosti. *V družbi z jezikom*. Ur. Simon Krek. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko, 92–107.

Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v republiki Sloveniji, 2007. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije.

Ksenija ŠABEC, 2016: Slovenski učbeniki kot akter etnocentrične in rasistične socializacije: primer osnovnošolskih učbenikov za geografijo. *Dve domovini/Two Homelands* 44. 139–152.

Kristina TOPLAK, 2019: *Migracijski pojmovnik za mlade*. Maribor: Aristej.

Učbeniki in gradiva, 2021. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Dostopno na: <https://centerslo.si/knjige/>; pridobljeno 29. 4. 2021.

Marijanca Ajša VIŽINTIN, 2014: Model medkulturne vzgoje in izobraževanja: za uspešnejše vključevanje otrok priseljencev. *Dve domovini/Two Homelands* 40. 71–89.

– –, 2017: *Medkulturna vzgoja in izobraževanje: Vključevanje otrok priseljencev*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

– –, 2018: Developing intercultural education. *Dve domovini/Two Homelands* 47. 89–106.

– –, 2019: Intenzivni tečaj slovenščine: za jezikovno samozavestne dijakinje in dijake, priseljene v Slovenijo. *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest, Obdobja* 38. Ur. Hotimir Tivadar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 503–511.

– –, 2021. Začetki dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture v Nemčiji v 20. stoletju. *Dve domovini/Two Homelands* 54.

Tatjana VUČAJNK, Barbara UPALE, Mateja KELNER, 2009 idr.: *Poigrajmo se slovensko. Učbenik za začetno poučevanje otrok, starih od 7 do 10 let, ki živijo v tujini in se učijo slovenščino kot tuji jezik*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Zakon o osnovni šoli, 1996. Uradni list RS 12/1996.

Summary

At the beginning of 21st century, many teachers were confronted with the lack of didactic material for teaching Slovene as a second and foreign language in primary and secondary schools. They had prepared material for themselves or they adapted material, intended for adults or for Slovene emigrants abroad. There were some recommendations and models for inclusion, but no legislation on who, when and how to provide Slovene courses for migrant children who were included into Slovene schooling system. In Slovenia, important progress was made in the period 2015–2020. A new curriculum for teaching Slovene as a second and foreign language for primary schools and didactic materials for children of different age were developed and published. According to the new legislation, intensive language courses are to be held in schools in the first months after integration and an individual programme is planned for each student. The ongoing process of inclusion is thus easy to follow.

Learning the language of the environment and the language of instruction in school is the first step of inclusion. Nevertheless, integration is a two-way process and intercultural education needs to be developed. Teachers should learn about integration, inclusion, intercultural education, prejudice, about culture and identity which are changing, as well, about emigration and immigration of our country in the past and in the present etc. during their regular university studies. Intercultural and integration issues need to be addressed at universities that educate future teachers, in teaching material that reflect the diverse society and support the development of intercultural pedagogy, and in schools that include migrant children. Every school should have clear rules about the intensive language course and the individual programme for each migrant student. Besides that, teachers should be aware that they are all responsible for the inclusion and education of each and every student, with or without migration experience.